

FICIL
RAISE THE BAR!

Nostāja Nr. 2

Ārvalstu investoru padomes Latvijā nostāja attiecībā uz zaļās ekonomikas attīstību

2021. gada 16. septembris

Kopsavilkums

Ārvalstu investoru padome Latvijā (turpmāk – FICIL) ir aktīvi sekojusi līdzi norisēm zaļās ekonomikas jomā gan vietēji, gan visā pasaulē. Globālās pandēmijas kontekstā aprites ekonomika un Eiropas zaļais kurss ir īpaši izgaismojuši divus kritiskus aspektus, kuriem jau ilgāku laiku Latvijā nav pievērsta pietiekama uzmanība. Tā ir divu ātrumu uzņēmējdarbība un sabiedrība.

Jau gadiem ilgi salīdzinoši neliels skaits lielu (daudzi no tiem – ārvalstu) uzņēmumu virza uz priekšu Latvijas ekonomiku un maksā lielu daļu no Latvijas nodokļu ieņēmumiem. Lielākā daļa no tiem jau iegulda daudz laika, cilvēku un finanšu resursus, lai pārietu uz ilgtspējību un aprites ekonomiku. Tikmēr salīdzinoši liels skaits vidēju un mazu uzņēmumu vēl nav pat sapratuši zaļās transformācijas nozīmi, lai saglabātu savu vietu tirgū.

Tāpat ir vērojama liela plaisa starp finansiāli nodrošināto sabiedrības daļu un to daļu, kura varētu saskarties ar finansiālām grūtībām. Vidusslānis ir pārāk mazs, lai būtu iespējams efektīvi īstenot plašas reformas un izmaiņas mājsaimniecības sektorā (mājoklis, transports, enerģijas patēriņš, atkritumu apsaimniekošana, pārstrāde utt.).

Diemžēl zaļajā kursā noteiktie mērķi, kas Latvijai ir jāsasniedz, ir pārāk augsti un ambiciozi, lai cerētu, ka nelielais lielo uzņēmumu skaits un finansiāli labā situācijā esošā sabiedrības daļa varētu viena sasniegt visus rezultātus. Steidzami nepieciešama milzīga, savlaicīga un gudra uzņēmējdarbības un sabiedrības vispārējā domāšanas veida pārveide.

Šajā nostājas dokumentā FICIL izceļ vairākas jomas, kas ir jārisina, lai Latvija veiksmīgi īstenotu zaļo transformāciju un sasniegtu izvirzītos mērķus. Divas jomas, kurās nepieciešama steidzama rīcība, ir skaidri noteikumi un likumdošanas stabilitāte saistībā ar zaļajām tēmām, kā arī augstas kvalitātes datu pieejamība. Šajā dokumentā izcelta arī nepieciešamība pievērst valsts uzmanību ilgtspējīgam finansējumam, pārdomātai enerģētikas politikai un risinājumiem alternatīvu un no atkritumiem iegūtas degvielas veicināšanai.

Saturs

02

Kopsavilkums

04

Rekomendācijas

05

Rekomendāciju pamatojums

Rekomendācijas

Skaidri noteikumi zaļās ekonomikas attīstībai

Visiem iesaistītajiem dalībniekiem, valsts un pašvaldību iestādēm, nozarēm, mājsaimniecībām un patērētājiem, ir pilnībā jāapzinās to pienākums iesaistīties to zaļā kursa mērķu sasniegšanā, kurus Latvijai noteikusi Eiropas Savienība (ES). Lai to izdarītu, ir vajadzīga skaidra un savlaicīga komunikācija, izglītošana un izpratnes veicināšana. Līdz šim Latvijas ceļš uz šo pienākumu izpildi nav demonstrējis izpratni par savstarpējo atkarību no katras iesaistītās puses centieniem un personīgās apņemšanās.

Augstas kvalitātes datu pieejamība

FICIL ir pārliecināta, ka ir pienācis laiks pāriet uz datus balstītu likumdošanu, kam seko ar datiem pamatota politikas īstenošana. Valsts un pašvaldību iestādes turpina vākt milzīgu datu apjomu, kas būtiski pārklājas un bieži tiek palaists garām vai netiek izmantots analīzes un izpētes rīkos, jo trūkst savstarpējās savienojamības starp dažādām valsts datu bāzēm.

Precīziem un aktuāliem augstas kvalitātes datiem jābūt vienai no galvenajām valsts digitalizācijas politikas prioritātēm. Jāveicina šādu datu pieejamība, lai uzlabotu likumdošanas un izpildvaras kvalitāti. FICIL uzskata, ka uzticamu datu trūkums būtiski kavē Latvijas konkurētspēju, jo politikas veidotāji nespēj pieņemt proaktīvus un labi pārdomātus lēmumus. Attiecībā uz zaļo pāreju ir nepieciešami augstas kvalitātes dati, lai izprastu esošo situāciju, novērtētu progresu un politikas efektivitāti, kā arī lai pārliecinātos, ka noteikti mērķi ir sasniegti.

Ilgtermiņa finansējums

Ir pienācis laiks Latvijai sākt atteikties no plašas tiešo subsīdiju un dotāciju izmantošanas. FICIL ir pārliecināta, ka labāka nobriedušas valsts stratēģija būtu veicināt ilgtermiņa finansējuma instrumentu pieejamību. Tas palīdzētu uzņēmumiem un patērētājiem pāriet uz zaļo un aprites ekonomiku, sīkāk analizējot un uzņemoties atbildību par aizņemto vai piesaistīto naudu, par veiktajām darbībām un sasniegto rezultātu.

Pārdomāta enerģētikas politika

FICIL aicina izveidot skaidru ilgtermiņa enerģētikas politiku, uz kuru investori varētu paļauties, pieņemot investīciju lēmumus. FICIL jo īpaši izceļ nenoteiktību saistībā ar elektroenerģijas obligātā iepirkuma komponentes (OIK) regulējumu. FICIL mudina politikas veidotājus rīkoties izlēmīgi, lai izbeigtu šo nenoteiktību un neparedzamību. Neatkarīgi no tā, kāds lēmums tiek pieņemts attiecībā uz OIK nākotni, tam jātiek īstenotam likumīgā veidā. Tas ietver arī taisnīga līdzsvara nodrošināšanu starp uzņēmumu un valsts atbildību. FICIL vērs uzmanību uz negatīvo ietekmi, ko investīciju videi rada lēmumi ar atpakaļejošu spēku.

Turklāt FICIL uzsver, ka nākotnes politikai enerģētikas nozarē jābūt tirgus orientētai un tehnoloģiski neitrālai.

Alternatīvā degviela un no atkritumiem iegūta degviela

Alternatīvās degvielas tirgus Latvijā ir jāattīsta un jāplāno saskaņā ar kaimiņvalstu un transportlīdzekļu ražotāju plāniem. Transports un loģistika ir vienas no galvenajām nozarēm Latvijā. Lai saglabātu savu vietu globālajās piegādes, transporta un loģistikas ķēdēs, jāattīsta tie alternatīvās degvielas veidi, kas sakrīt ar transportlīdzekļu ražotāju izvēlētajiem veidiem. Ikvienai atkritumu savākšanas un pārstrādes politikai, ieskaitot iepakojuma politiku, ir jābūt balstītai uz vienota tirgus un godīgas konkurences principiem.

Rekomendāciju pamatojums

Skaidri noteikumi zaļās ekonomikas attīstībai

Ņemot vērā ES vispārējo mērķu vērienīgumu, valdībai, uzņēmumiem un sabiedrībai jābūtu ar pilnu jaudu jāīsteno kopīgi centieni šo mērķu sasniegšanai dažādos virzienos. Diemžēl ievērojama daļa uzņēmumu un sabiedrības vēl nav informēti par mērķiem vai par pienākumu sniegt savu ieguldījumu šo mērķu sasniegšanā. Turklāt šķiet, ka arī ne visas valsts un pašvaldību iestādes apzinās savu pienākumu iesaistīties. Pašlaik valsts zaļās ekonomikas plānu ambīciju līmenis ievērojami atpaliek no ES.

FICIL stingri iesaka noteikt skaidru redzējumu un mērķus valstij, ekonomikas un rūpniecības nozarēm, kā arī mājsaimniecībām un patērētājiem, izmantojot pakāpenisku ("soli pa solim") plānošanu. Iespējams, klimata un zaļās ekonomikas mērķi ir jāsadala pa nozarēm. Mērķiem un vajadzīgajām darbībām vajadzētu būt skaidri noteiktām, lai samazinātu siltumnīcefekta gāzu (SEG) emisijas katrā no konkrētajām nozarēm. Pretējā gadījumā uzņēmumiem un mājsaimniecībām ir grūti saprast, kā tieši šie mērķi un prasības uz viņiem attiecas individuāli un kāda rīcība un rezultāts no tiem tiek sagaidīts. Tomēr rezultātu sasniegšanai ar plānošanu vien nepietiks.

Plānošanai jānotiek vienlaikus ar mērķu un darbību pastāvīgu uzraudzību, regulāru izvērtēšanu un pielāgošanu. Uzraudzības centrā jābūt sinerģiju apzināšanai starp vairākām darbībām, kas veicamas vienlaikus vai noteiktā secībā. Sinerģiju analīzei un to elastīgai integrācijai plānos vajadzētu būt uzraudzības un novērtēšanas speciālistu galvenajām prioritātēm. Šo darbību rezultātā jānotiek pastāvīgai regulējuma pielāgošanai un uzlabošanai.

Visiem iesaistītajiem dalībniekiem – valdībai, nozarēm, uzņēmumiem, mājsaimniecībām un patērētājiem – ir iepriekš jāzina, kas un kad tiek gaidīts no tiem, kāda ir to

atbildība un ar kādām negatīvām sekām tie var saskarties, ja tie ignorēs vai nepildīs savus pienākumus. Ir jāizvairās no tiesību aktiem ar atpakaļejošu spēku. Mūsu kopīgais uzdevums ir censties sasniegt gaidītos rezultātus, nevis atrast kādu, kurš ir vainojams par nespēju sasniegt kopīgos mērķus. No tā var izvairīties ar savlaicīgu un skaidru komunikāciju, izglītošanu un izpratnes veidošanu.

Skaidra valsts redzējuma, mērķu un prioritāšu trūkums zaļās ekonomikas nozarē rada ievējamu nenoteiktību investoriem. Tāpēc ir vajadzīgas pārmaiņas publiskajā sektorā. Zaļajam kursam un ilgtspējai steidzami jāklūst par vissvarīgāko īstermiņa, vidēja termiņa un ilgtermiņa perspektīvu, nosakot iekšējās prioritātes. Komunikācijai, izglītošanai un izpratnes veicināšanai ir jānotiek arī valsts iestādēs, lai valsts amatpersonas apzinātos savu individuālo lomu un mērķus Latvijas ceļā uz zaļo mērķu sasniegšanu.

Kā vienu no iespējām FICIL iesaka atjaunot Nacionālo enerģētikas un klimata padomi, kuras vadība ir jāuzņemas ministru prezidentam un kurā ir jāiesaista vairākas ministrijas un NVO. Tādējādi tiktu izveidota cieša sadarbība ar uzņēmumiem, lai notiktu pastāvīga diskusija par to, kas, kad un kā Latvijai ir jādara, lai pildītu savas saistības. Rezultātā Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai (VARAM) un citām ieinteresētajām pusēm tiktu sniegti ieteikumi un norādījumi ieteicamo darbību īstenošanai.

VARAM viena pati ir pārāk noslogota ar administratīvo reformu, valsts digitalizāciju un zaļā kursa mērķu īstenošanu. Tas arī rada jautājumus par to, vai publiskais sektors tā pašreizējā formā ir spējīgs efektīvi tikt galā ar izaicinājumiem, kas Latviju sagaida nākamajos 10 vai 20 gados. FICIL norāda uz ministriju, jo īpaši VARAM,

sadrumstalotību un pārslodzi ar vairākām plaša mēroga iniciatīvām, kuras jāīsteno vienlaikus un kuru saturs būtiski pārsniedz attiecīgo ministriju ierastās kompetences. FICIL uzskata, ka ir vajadzīga ministriju nostiprināšana, piesaistot vairāk augsta profila speciālistu, lai veiksmīgi tiktu galā ar šādiem plaša mēroga projektiem. Turklāt FICIL aicina ministrijas īstenot labi koordinētu, viendabīgu un uz rezultātu vērstu sadarbību. FICIL atgādina, ka sabiedrībai ir vienalga, kura ministrija vai ministrijas ir paveikušas darbu. Sabiedrībai interesē tikai rezultāts.

Augstas kvalitātes datu pieejamība

FICIL uzskata, ka spēcīga datu politika ir priekšnosacījums privātā un publiskā sektora efektīvai darbībai, kā arī labi pārdomātu lēmumu pieņemšanai likumdošanā. Valsts veiktā datu vākšana, ir jāpārveido par jēgpilnu uzdevumu un jānosaka par vienu no valsts digitalizācijas politikas prioritātēm. Datu vākšanai ir jārada pievienotā vērtība un jākalpo sākotnējam mērķim, nevis tikai jākalpo par statistiku.

Lai pienācīgi noteiktu un novērtētu situāciju pirms jebkādas jaunas politikas izstrādes, ir vajadzīgi atjaunināti un precīzi dati. Augstas kvalitātes datiem ir jāklūst par priekšnosacījumu jaunu politikas dokumentu izstrādei vai likumdošanas vai izpildvaras lēmumu pieņemšanai. Datus balstītai likumdošanai ir jāseko arī datus balstītai ieviešanai un izpildei.

Augstas kvalitātes dati ir nepieciešami arī plānošanai, uzraudzībai, sinerģiju noteikšanai un to integrēšanai politikā. Likumdevējiem, valdībai, valsts un pašvaldību iestādēm, nozarēm, uzņēmumiem, mājsaimniecībām un patērētājiem jābūt brīvai piekļuvei uzticamiem un viegli pieejamiem datiem, ko valsts apkopojusi par dažādām valdības iniciatīvām un politikām, nozarēm un sektoriem. Tas ietver arī vispārinātus un individualizētus datus par uzņēmumiem, mājsaimniecībām un patērētājiem.

Publiskajās datubāzēs jāintegrē funkcionāli un labi izstrādāti dati un algoritmi to izmantošanai, lai varētu pastāvīgi novērtēt darbības un to rezultātus, kā arī noteikt sinerģijas un tās integrēt politikas plānošanā. Šādas daudzveidīgas, apjomīgas un funkcionālas datubāzes paātrinātu dažādu darbību uzraudzību un kontroli un vienkāršotu atbilstības pārbaudi.

Datus, ko valdība pieprasa augšupielādēt jebkurā publiskā datubāzē, nedrīkstētu palaist garām, nozaudēt vai apiet, kad tiek izmantoti meklēšanas vai citi datu apstrādes rīki. Tiem jāklūst par neatņemamu un vērtīgu datubāzes sastāvdaļu, un tie jāizmanto turpmākai izpētei un analīzei dažādās kombinācijās un no dažādām perspektīvām: starpnozaru, starpfunkciju utt.

FICIL turpina uzsvērt, ka pieprasījumi atkārtoti iesniegt vienus un tos pašus datus dažādām publiskajām iestādēm joprojām rada pārmērīgu administratīvo slogu uzņēmumiem. Uzlabota funkcionalitāte, plašāks aptvērums un visu publisko iestāžu piekļuve datubāzēm ievērojami mazinātu minēto slogu.

Ilgtermiņspējīgs finansējums

FICIL valdībai stingri iesaka virzīties uz nobriedušākiem un ilgtermiņspējīgākiem finansēšanas risinājumiem. Pēc iespējas jāizvairās no tiešām subsīdijām un bezmaksas instrumentiem, un tie jāaizstāj ar tirgū balstītiem un vairāk uz tirgu orientētiem finanšu instrumentiem. Ir jāveicina ilgtermiņspējīgs, lielākoties no valdības neatkarīgs finansējums, nodrošinot atbilstošu tiesisko regulējumu jaunu finanšu instrumentu izstrādei.

Būtiska atšķirība šeit ir finansējuma saņēmēja izpratne par to, tieši kāpēc tam ir vajadzīgs finansējums, kādam mērķim tas kalpos un kādu rezultātu tas dos. No zaļās un aprites ekonomikas viedokļa tas palīdz finansējuma saņēmējam skaidri definēt, kas un kā tam ir jā dara, lai sasniegtu to, kas tieši tam (nevis visiem, kas šķietami ietilpst vienā nozarē) ir nepieciešams.

Ilgtermiņspējīga finansējuma palielināšana apvienojumā ar zaļo kursu un aprites ekonomiku neizbēgami noved sabiedrību un uzņēmumus pie nepieciešamības pārdomāt to, kā iespējams dzīvot gudri un saprātīgi. Ikvienai nozarei, uzņēmumam, mājsaimniecībai vai patērētājam ir jāaizņem vieta un jātērē līdzekļi tikai tiktāl, cik tas ir nepieciešams, lai tie varētu dzīvot ilgtermiņspējīgu dzīvi, ņemot vērā mūsu pienākumus pret nākamajām paaudzēm un dabu. Turklāt ir jāpārskata ilgtermiņspējīga publiskā iepirkuma jēdziens, lai izpratne par to atbilstu mūsdienu situācijai un tas jēgpilni iekļautos zaļā kursa vispārējo mērķu sasniegšanā.

Finansētājiem ir pienākums ievērot jauno taksonomiju gan attiecībā uz sevi, gan savu klientu portfeli. Oglekļa pēdas aprēķiniem un citiem pienākumiem būtu jāstimulē valdību nodrošināt vajadzīgo tiesisko regulējumu un praktisku palīdzību saistībā ar aprēķinam izmantotajiem datiem un rīkiem. Publiskās datubāzes, kurās apkopota aprēķinam vajadzīgā informācija, piemēram, par oglekļa pēdu, ir jā dara pieejamas finansētājiem un finansējuma saņēmējiem, lai palīdzētu tiem apkopot ievadīto informāciju aprēķinu vajadzībām. Vienveidīga pieeja ļautu reālāk salīdzināt nozares, uzņēmumus un konkurentus. Tas palīdzētu radīt spiedienu uz nozarēm, lai tās uzņemtos atbildību par to, ko tās ir darījušas līdz šim un ko tās plāno darīt nākotnē. Visbeidzot valdībai ir jāsniedz atbalsts finansētājiem, pārvēršot finansētājiem uzlikto pienākumus uz saistītiem pienākumiem, kas attiecināmi uz finansētājiem uzņēmumiem, mājsaimniecībām un patērētājiem.

Pārdomāta enerģētikas politika

Neatkarīgi no ekonomikas modeļa (piemēram, lineāra vai aprites ekonomika) enerģētikas nozarei vienmēr būs dominējošā loma ekonomikā. Elektroenerģijai un siltumenerģijai ir jābūt pieejamai, lai nozares un uzņēmumi turpinātu darbu un lai mājāsaimniecības dzīvotu pienācīgu dzīvi mūsdienu pasaulē. Tai pašā laikā, jāturpinās galveno enerģijas avotu pāreja no fosilā kurināmā uz atjaunojamiem enerģijas avotiem.

Pirms turpmāku plānu izstrādes, bez kavēšanās ir jāatrisina tā dēvētā "OIK" sāga. Tas ir atkarīgs no valdības politiskās izvēles – OIK vai nu atceļ, vai turpina. Tomēr neatkarīgi no izvēlētā risinājuma tas ir jāievēro un jāīsteno likumīgi. Neizlēmība šajā jautājumā satrauc ikvienas nozares investorus. Turpmāka kavēšanās nenāk par labu nedz sabiedrībai, nedz nozarei, nedz vispārējai investīciju videi. FICIL jo īpaši norāda, ka nelabvēlīgu lēmumu pieņemšana ar atpakaļejošu spēku, nesniedzot nekādu kompensāciju ietekmētajiem investoriem, ir nopietns signāls investoriem pārskatīt īstenotos un plānotos ieguldījumus Latvijā.

No piešķirto vai pieejamo valsts atbalsta pasākumu perspektīvas Latvijas turpmākajai enerģētikas politikai (elektroenerģija un siltumenerģija) vajadzētu būt balstītai uz tehniskās neitralitātes principiem. Nevajadzētu ieviest šķēršļus nevienai tehnoloģijai, ja šī tehnoloģija interesē

tirgu. Kopumā enerģētikas nozares politikai jābūt vairāk tirgus orientētai un balstītai tirgus pieprasījumā un mazāk atbalstītai ar tiešajām subsīdijām. Nozarēm, uzņēmumiem, mājāsaimniecībām un patērētājiem paredzētie stimuli pāriet uz atjaunojamiem energoresursiem un ilgtspējīgiem

enerģijas risinājumiem galvenokārt jāīsteno, izmantojot netiešus atbalsta pasākumus. Arī enerģijas ražotājiem un patērētājiem ir sava loma, darbības un rezultāti, kas jāsasniedz saskaņā ar zaļā kursa mērķiem. Arī no viņiem ir jāpieprasa konkrēti centieni un darbības, lai sasniegtu kopējos mērķus.

FICIL arī mudina valdību vispārējos zaļā kursa plānos par prioritāti noteikt CO₂ savākšanu, uzglabāšanu, transportēšanu un pārdošanu. Ja esošie likumdošanas šķēršļi tiks novērsti, šīs nozares attīstība ievērojami paaugstināsies. Tas ļaus daudz ātrāk apzināt un īstenot sinerģijas starp šīm nozarēm un enerģētisko neatkarību un drošību, transportu un loģistiku u. c. Latvijai ir pienācis laiks izaugt no maziem izmēģinājuma projektiem un kļūt ambiciozākai attiecībā uz mērķu saturu un mērogu, lai projektus un to īstenošanu varētu izvēst ātrāk un plašāk.

Alternatīvā degviela un no atkritumiem iegūta degviela

FICIL mudina uz godīgu konkurenci un līdzsvarotu tirgus attīstību alternatīvās degvielas un no atkritumiem iegūtas degvielas sektorā. Lai plānotu šo sektoru attīstību reģionālā un vietējā līmenī, ir jāņem vērā globālās tendences. Latvijas politikai šajā jomā būtu jābalstās uz pamatprincipu, ka mūsu aprītes ekonomikas norises, dalība piegādes ķēdēs un citi svarīgi aspekti netiek plānoti izolētā valstī. Mums vajadzētu būt labi savienotiem ar kaimiņvalstu ekonomiku un nozarēm, lai gūtu maksimālu labumu Latvijai un lai mēs netiktu ignorēti vai apieti pārrobežu piegādes ķēdēs.

Piemēram, tā kā transportlīdzekļi tiek ražoti ārpus Latvijas, ražotāji, nevis Latvijas valdība vai uzņēmumi, nosaka nākotnes degvielas tendences un pieprasījumu. Ja neņemsim vērā viņu ilgtermiņa stratēģijas un lēmumus, mūsu valsts var tikt izstumta no raitas un ātras transporta un loģistikas ķēdes. Vietējā tirgus izvēles attiecībā uz saspiesto dabasgāzi, biometānu, ūdeņradi un elektroenerģiju būs atkarīgas vienīgi no transportlīdzekļu ražotāju ilgtermiņa stratēģijām. Valdībai ir jānodrošina stabils tiesiskais regulējums to degvielu attīstībai, ko pieprasīs tirgus. Politikai vajadzētu būt saistītai ar zaļās

ekonomikas mērķiem, darbībām un sasniedzamajiem rezultātiem. Ir jāievieš arī mehānismi politikas uzraudzībai un savlaicīgai pielāgošanai.

Visbeidzot FICIL mudina veicināt no atkritumiem iegūtas degvielas ražošanu, tirdzniecību un izmantošanu. Atkritumu apsaimniekošanas, pārstrādes un atkalizmantošanas politikai attiecībā uz visu veidu atkritumiem (ieskaitot iepakojumu) ir jābalstās uz pārredzamiem noteikumiem, pilnībā ievērojot brīvā tirgus un godīgas konkurences pamatprincipus. Tai skaitā jātiecas uz regulējuma harmonizēšanu ar citām Baltijas valstīm, lai palīdzētu veicināt to uzņēmumu efektivitāti, kas savu darbību veic visā Baltijā.

Nostāja Nr. 2

Ārvalstu investoru padomes Latvijā nostāja attiecībā uz zaļās ekonomikas attīstību

FICIL ir nevalstiska organizācija, kas apvieno 38 lielākos ārvalstu uzņēmumus no dažādām nozarēm, 10 ārējās tirdzniecības palātas, Francijas ārējās tirdzniecības konsultantus un Rīgas Ekonomikas augstskolu (SSE Rīga). FICIL misija ir uzlabot Latvijas uzņēmējdarbības vidi un konkurētspēju ārvalstu investīciju piesaistē, izmantojot tās biedru pieredzi un zināšanas, lai sniegtu rekomendācijas valdībai

www.ficil.lv